

Рецензії, інформація

УДК 32.019

КРИЗОВІ ЗАГОСТРЕННЯ І/АБО МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЇНИ?

(Рец.: Пояркова Т. К. Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання [Текст]: [Монографія] / Т. К. Пояркова. – Суми: Університетська книга, 2015. – 351 с.)

Події в Україні 2013-2014 рр. – Євромайдан, Революція Гідності, анексія Криму та війна на Сході країни – засвідчують безумовну актуальність наукового дослідження політичних криз.

У монографії Тетяни Пояркової всі вказані події розглядаються в рамках авторської версії «кризового синдрому модернізації» як тривалий патологічний процес набуття політичною системою дисфункціональності, що не долається засобами модернізації. Адже будь-яке дослідження кризової тематики, безперечно, належить до найактуальніших, оскільки явище «політична криза» досі не отримало відповідного теоретичного узагальнення в колі гуманітарних дисциплін. Відтак авторці треба віддати належне за розгляд феномену множини політичних криз, що не тільки зумовлюють модернізацію політичної системи, а й супроводжують подальший політичний процес у випадку, якщо модернізаційними засобами не вдається подолати підґрунтя, що генерує політичні кризи. Саме масштабність проблеми пояснює звернення до поняття «кризовий синдром модернізації», яке в політичній науці зазвичай використовують для описання множини політичних криз, що виникають під час «модернізації навздогін». Але усталений, визнаний підхід, що описує політичні кризи «вторинної модернізації» як певну послідовність невід’ємних проблем (проникнення, участі, ідентичності, легітимності та розподілу), при більш детальному аналізі виявився такою понятійною конструкцією, теоретичну недовершеність якої було доведено ще в 70-ті рр. ХХ ст. Основними підставами для визнання маргінальності поняття стали звинувачення в нерозрізненні політичних криз та їх причин і наслідків, тобто підміні явища симптоматикою, та підриві уявлення про необхідність модернізації за західним зразком.

Аналіз історії виникнення та еволюції «кризового синдрому модернізації» уможливив авторську версію цього поняття – як трифазового

тривалого процесу. В цих рамках дослідження політичних криз потребує врахування латентного періоду накопичення дисфункцій, етапу загострення (взаємозумовлені політичні кризи – легітимності, ідентифікації, участі поширення та розподілу) та хронічного періоду (що виникає у випадку, коли модернізація не долає дисфункціональність системи). Всі ці обставини зумовили структуру рецензованої монографії.

По-перше, в дослідженні зосереджено увагу на природі політичної кризи, внаслідок чого з'ясовано, що уявлення про цей феномен як пікову точку, яка може призвести до зламу політичної системи, збіднює його теоретичне відображення. Т.К. Пояркова доводить, що політична криза є процесом поступового набуття дисфункціональності політичною системою з латентними періодами та часом загострення, в якому система опиняється перед вибором можливого сценарію (деградації, руйнації або зависання), що визначить не тільки подальше життя політичної системи, а й саму якість кризових проявів.

По-друге, в монографії проаналізовано основні вектори еволюції поняття «модернізація», що демонструє розширення розуміння сутності самого поняття «модернізація» – від індустріалізації, демократизації, глобалізації до її тлумачення як широкого процесу «осучаснення» політичної системи.

По-третє, у дослідженні запропоновано розгляд «кризового синдрому модернізації» як трифазового процесу: з латентним періодом; точкою загострення у вигляді п'яти послідовних криз – легітимності, ідентифікації, участі, поширення та розподілу; хронічною стадією (яка виникає в разі відсутності оновлення), що діагностуються за такими внутрішніми параметрами: 1) наявність соціальних розривів; 2) розширення/звуження допуску до лав політичної еліти; 3) вертикальний комунікаційний канал між правлячим прошарком і соціумом. Внутрішні параметри доповнюються врахуванням впливу навколишнього геополітичного середовища.

Запропонований підхід виправдовується додатковими можливостями, що, наприклад, забезпечують урахування попереднього досвіду подолання дисфункціональностей наявною політичною системою.

В таких рамках особливості політичної системи України періоду незалежності зумовлюються попередніми модернізаційними хвилями. Причому в роботі автору довелося вирішити завдання розрізнення модернізаційних імпульсів на периферійні та основні, що дозволило виявити основні вектори, які визначили сьогодення.

Так, до першої модернізаційної хвилі віднесено період з 1861 по 1917 рр. Це час модернізаційних спроб, що замість оновлення призвели до тотальної корупції, неефективності держаного апарату, розвалу соціальної єдності, появи маргінального освіченого прошарку (квазі-

інтелігенції). Втіленням системного розвалу стала поразка Російської імперії у Першій світовій війні.

Період з лютого 1917 р. до кінця громадянської війни – гостра фаза з множиною взаємозалежних криз, після якої політична система підпадає під дію сценарію спрощення, де фізично було винищено політичний клас дореволюційної доби.

Наступна хвиля модернізації – індустріалізація, коли було насильницькими засобами здійснено перехід від традиційного до індустріального типу виробництва, створено дуже мобільну милітаризовану державу і сформовано штучну соціальну зв'язність (радянську людину).

У монографії як постмодернізаційна фаза цієї доби подається Друга світова війна, умовами перемоги в якій стала консолідація суспільства і загальна милітаризація.

Чергова модернізаційна спроба – «відлига», викликана спробами відсторонення номенклатури від влади та пошуком підстав єдності для суспільства в конкурентній боротьбі із «Заходом», які не були повністю реалізовані й зумовили перехід до сценарію «зависання», що втілюється в періоді «застою».

Перебудова так само розглядається як модернізаційна спроба вже номенклатури оновити смисл існування системи і через лібералізацію узаконити перехід державної власності у приватні руки.

Відтак період незалежної України – це пострадянський період (постмодернізаційна хвиля перебудови), де Майдан 2013 р. є загостренням у вигляді множини політичних криз, які спричинили переформатування влади, ставши поштовхом для всебічного оновлення.

В окреслених рамках дослідження модернізації певної політичної системи переходить від простого пошуку пояснень невідповідності ідеалу до виокремлення закономірностей модернізації конкретної політичної системи у вигляді найбільш ймовірної поведінки системи за відсутності інноваційної пропозиції. Такий підхід дозволяє автору дійсно подолати уявлення про модернізацію як лінійний, однотипний для всіх політичних систем процес і виокремити «модернізаційну матрицю» конкретної політичної системи.

Звідси дослідження модернізаційної спроби періоду незалежності потребувало розширення масштабу і врахування впливу попередніх модернізаційних хвиль – від російської імперії до «перебудови». З огляду на викладене, в монографії переконливо доводиться, що сучасний період для української політичної системи визначається інерцією від минулих трансформаційних спроб на тлі відсутності інноваційних пропозицій.

Нещодавнє кризове загострення – Майдан – розглядається як наслідок сценарію деградаційного спрощення з поступовим окостенінням політичної еліти (олігархізацією), розривом радянського типу суспіль-

ної зв'язності, перекриттям інфраструктурних каналів (освітніх, ЗМІ, соціальних ліфтів та ін.) на тлі збільшення впливовості геополітичного середовища. У монографії приділено увагу й російсько-українській війни, що досліджується як взаємодія схожих політичних систем, але на різному етапі розгортання «кризового синдрому модернізації».

На нашу думку, обрана авторкою методологія та запропонований категоріально-понятійний апарат відповідають рівню сучасних політичних досліджень. Проте потрібно вказати, що, попри безперечну значущість запропонованого дослідження, монографія має недоліки. Так, з одного боку, перевагою роботи є науковість і стислість, логічна та концептуальна цілісність, глибоке проникнення в суть проблеми. З іншого, суттєвим недоліком виступає стилістична сухість, однотипність конструкцій, які були б більш доречними в суто науковому дослідженні, а не в монографії, покликаній популяризувати ідеї.

Втім, ці зауваження не є принциповими і не впливають на високу оцінку здійсненого дослідження та його монографічної репрезентації. Ще раз підкреслимо, що рецензована монографія має соціальну та науково-теоретичну базу, ґрунтується на достатньому обсязі історико-фактичного матеріалу, що забезпечує об'єктивність і достовірність отриманих результатів.

Вважаємо, що монографія Тетяни Пояркової має чимале теоретичне значення і практичну цінність і може бути рекомендована насамперед для широкого кола читачів взагалі та викладачів і студентів гуманітарного напрямку зокрема.

І. С. Монолатій, В. Й. Климончук
(Івано-Франківськ)

ГУМАНІСТИЧНІ ДИСКУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКИ: «ЗА» І «ПРОТИ»

(Рец.: Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада [Текст]: [Коллективна монографія] / За заг. ред. О.А. Івакіна, І.В. Шамши, Д.В. Яковлева. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 468 с.)

Не секрет, що українська соціогуманітаристика робить лише перші кроки у напрямку гуманізації освітнього й наукового простору. Причина цьому – об'єктивні та суб'єктивні чинники, донедавна «зашореність» як окремих галузей знання, так і її репрезентантів.

Спробою подолати ці негативні тенденції вбачаємо вихід у світ колективної праці «Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада». Зокрема 28 текстів, презентованих у виданні факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія», лише підтверджують складність і багатовимірність взає-